

10. Про державну таємницю: Закон України від 24.10. 2020 No 3855-XII
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3855-12> (дата звернення: 11.09.2022)

References

1. Bezdrabko, V.V. (2006) Upravlinske dokumentoznavstvo [Administrative document science], Kyiv, 208p.
2. Dokumentacijne zabezpechenia upravlinnya [Management documentation support], Wikipedia, Available at : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Діловодство> [01.09.2022].
3. Savvitskiy, V.T. (2008) Dokumentacijne zabezpechenia diyalnosti organiv derzhavnoi vlady i mischievous samovrednovanje [Documentary support for the activities of state authorities and local self-governments of Ukraine], monographia. Kyiv, 324p.
4. Scibitska L.I. , (2006) Dilovodstvo [Clerkship], Kyiv, 224p.
5. Honcharova N.I., (2006) Dokumentacijne zabezpechenia menedzmentu [Management documentation], Kyiv, 260p.
6. Matvienko, O.V., Cyvin, M.N. (2008) Osnovy organizacii elektronnoho dokumentntoobihu [Basics of organization of electronic document flow], Kyiv, 112 p.
7. Popchuk, O.V. (2012) Dokumentne zabezpechenia upravlinskoj diyalnosti organizacij [Documentary support of management activities of organizations], Rivne, 116 p.
8. Pro informaciu: Zakon Ukrainy № 2718-IX 03.11.2022 Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> [08.09.2022]
9. Krupyak, L.B. (2015) Orhanizacija diyalnosti derzhavnogo sluzhbovcja [Organization of civil servant activity], Ternopily, 243 p.
10. Pro derzhavnu taemnycu : Zakon Ukrainy 24.10. 2020 No 3855-XII Available at : <https://zakon.rada.gov.ua/go/3855-12> [11.09.2022]

УДК 316.7:005.336(477.87) (045)

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ільтьо Г.Ф. Кочан В.М. Котубей В.Ф. Грицько В.В.

ETNOKULTURNIY POTENTIAL OF THE ZAKARPATTYA AREA

Ilto Halyna, Kochan Volodymyr, Kotubei Vita, Hrytsko Viktoriia

В статті здійснено аналіз методологічних підходів до обґрунтування категорії «етнокультурний потенціал». Проаналізовано, що етнокультурний потенціал є складовою соціально-економічного потенціалу регіону, його реалізація забезпечує формування та підтримку механізмів саморозвитку етнічних спільнот держави, сприяє підвищенню конкурентоспроможності регіону. Визначено основні чинники, що впливають на змістовну насиченість, внутрішній поділ і динаміку розвитку етнокультурної системи регіону. Враховано розвиток етнокультурний потенціал території на трьох основних рівнях. Запропоновано напрямки реалізації етнокультурного потенціалу регіону. Проаналізовано, що Закарпатська область належить до регіонів з особливою етнічною специфікою розселення населення, їх культурою та традиціями. Багатовікове співжиття та взаємодія українців-закарпатців з іншими народами проявляється у різних сферах традиційно-побутової матеріальної і духовної культури місцевого населення, що знайшло відображення у історико-географічних, геопросторових, стратистичних, прогнозно-аналітичних дослідженнях. Формування або посилення регіональної ідентичності у свідомості мешканців регіону має вплив на зміну міграційного балансу, зростання інвестицій, стимулює активність місцевих громад тощо. Принципового значення набуває збереження об'єктів матеріальної етнокультурної спадщини. У культурі Закарпаття поєднуються риси багатьох культур, що робить її своєрідною, привабливою для туристів. Доведено, що функціонування національно-культурних товариств етнічних спільнот Закарпаття свідчить про те, що

вони сприяють гармонізації етнонаціональних процесів, виробленню таких норм поведінки, які дозволяють взаємодіяти, поважати та розуміти культуру представників інших національностей. Потребують подальших досліджень питання розвитку етнографічних процесів на території Закарпатської області у зв'язку з військовими подіями в Україні.

Ключові слова: етнокультурний потенціал, історико-етнографічний регіон, етнос, національні меншини, традиційна культура, національно-культурні товариства, культурно-пропагандистські акції.

In the article the analysis of the methodological going is carried out near the ground of category «etnokulturniy potential». It is analysed, that etnokulturniy potential is the constituent of socio-economic potential of region, his realization provides forming and support of mechanisms of samorozvitku of ethnic associations of the state, instrumental in the increase of competitiveness of region. Certainly basic factors, which influence on a rich in content saturation, internal division and dynamics of development of the etnokulturnoy system of region. Development is taken into account etnokulturniy potential of territory on three basic levels. Directions of realization of etnokulturnogo potential of region are offered. It is analysed, that the Zakarpattya area belongs to the regions with the special ethnic specific of settling apart of population, their culture and traditions. The centuries-old shacking up with and co-operation of ukrainciv-zakarpaciv by other people shows up in different spheres traditionally domestic financial and spiritual culture of local population, which found a reflection in istoriko-geografichnikh, geoprostorovikh, stratistichnikh, prognosis-analytical researches. Forming or strengthening of regional identity in consciousness of inhabitants of region has an influence on changing of migratory balance, growth of investments, stimulates activity of local societies and others like that. An of principle value is acquired by the maintainance of objects of financial etnokulturnoy inheritance. In the culture of Zakarpattya are combined line of many cultures, which does it original, attractive for tourists. It is well-proven that functioning of nacionalno-kulturnikh societies of ethnic associations of Zakarpattya testifies that they are instrumental in harmonization of etnonacionalnikh processes, making of such codes of conduct, which allow to cooperate, to respect and understand the culture of representatives of other nationalities. Need subsequent researches of question of development of ethnographic processes on territory of the Zakarpattya area in connection with soldiery events in Ukraine.

Keywords: etnokulturniy potential, istoriko-etnografichniy region, etnos, national minorities, traditional culture, nacionalno-kulturni societies, in a civilized manner propagandist actions.

Закарпатська область є особливим історико-етнографічним регіоном України, де представлено широку палітру етнічних груп та етнографічних складових українського етносу. В умовах становлення сучасної ідентичності української нації відбулися динамічні зміни в етнодемографічній, етнополітичній та етнокультурній сферах життя закарпатського соціуму. Їх детальне вивчення дає змогу відтворити регіональний вимір етнічних процесів сучасного періоду.

Багатовікове співжиття та взаємодія українців-закарпатців з іншими народами знайшла своє відображення у різних сферах традиційно-побутової матеріальної і духовної культури місцевого населення. В народному будівництві, господарських заняттях, одязі, промислах і ремеслах, харчуванні, звичаях, фольклорі, розмовній мові простежується поєднання різних взаємовпливів. Водночас у складному комплексі культурних перехрещень, нашарувань і впливів

чітко проглядається єдність і цілісність.

На території Закарпатської області етнографічний туризм має великий потенціал та всі необхідні можливості для розвитку: ресурсний потенціал, висококваліфіковані кадри, сформовані атрактивні центри, що досягли певного рівня популярності та визнання у споживачів. Проте, комплексного дослідження не проводилося, частина ресурсного потенціалу поки що мало використовується для його організації.

Метою дослідження є визначити історичні аспекти становлення різних етнічних груп населення на території Закарпатської області, їх традицій та культури, шляхів подальшого розвитку.

Постановка завдання полягає в розкритті сутності та особливостей використання основних методологічних підходів щодо обґрунтування етнокультурного потенціалу регіону в контексті розвитку різних етнічних груп населення, їх культури та традицій.

Нині зростає роль етнічної культури в регіональному розвитку території. Етнокультурний потенціал є складовою соціально – економічного потенціалу регіону, його реалізація забезпечує формування та підтримку механізмів саморозвитку етнічних спільнот держави, сприяє підвищенню конкурентоспроможності регіону, залучення додаткових коштів на його розвиток.

Протягом останніх років теоретико-методологічні аспекти розвитку етнографічного потенціалу активно досліджують вчені, як українські, так і зарубіжні. Це географи, історики, політологи, культурологи, туризмознавці, соціологи, етнологи. Зокрема виділяються праці: І. Бочана, О. Кузьмука, І. Кулаковської, В. Попова, Л. Мухіна, В. Серебря, В. Віткалова, В. Великочого та інших вчених. Не менш важливим є дослідження формування і розвитку українського народу та малих етносів України, ефективність використання культурної спадщини. Цим проблемам присвячені праці таких українських вчених: В.Грабовецького, В.Євдокименка, Я.Ісаєвича, В. Кравціва, Н. Паньків, М. Рутинського, Р. Сливки, В. Стафійчука та інших.

Сукупність матеріальних і нематеріальних чинників і засобів традиційної культури, які можуть бути використані для задоволення потреб людей і підвищення конкурентоспроможності регіону є **«етнокультурним потенціалом»**. Його основу становить етнокультурна територіальна система – сукупність взаємопов’язаних компонентів матеріальної та нематеріальної культури, інституцій та представників етносу, що взаємодіють у відповідному регіональному геокультурному просторі, та виступають як можливості для підвищення конкурентоспроможності регіону. Така система може включати наступні компоненти: матеріальну та нематеріальну культуру, носіїв (представників етносу) та інституції [6].

Основними елементами матеріальної культури постать матеріальні об’єкти: рухомі (одяг, предмети народного побуту, твори мистецтва) та нерухомі (споруди, комплекси, визначні місця тощо). Важливими є технології, що забезпечують етнокультурні потреби людства за допомогою технічних засобів. До елементів нематеріальної культури належать ментальні та чуттєві здобутки (мова, знання, традиції, символи) [4, с. 28].

Віртуальні об’єкти відображають етнокультурну спадщину у технологічній сфері, як правило, через комп’ютерну візуалізацію артефактів або віртуальних реалій оточення (3D моделювання, графіка та анімація тощо). До **латентних** належать приховані етнокультурні об’єкти, що існували у минулому, проте наразі відсутні. Основним компонентом постають представники етносу з їх навичками, здібностями, знаннями і вміннями, що передалися спадково як складові традиційної етнічної культури. До них належать релігійні, національні, регіональні відмінності (усні традиції та форми вираження, зокрема мова; виконавські види мистецтва – театр, музика, танці; соціальні практики, ритуали і свята; знання та практики, що стосуються природи та всесвіту; традиційні ремесла). Включення зазначених компонентів в соціально – економічні відносини забезпечує інституційний компонент, до якого належать: управлінські інститути; економічні інститути; релігійні інститути; соціальні інститути; освітньо - наукові

заклади; інститути громадянського суспільства [8, с. 212].

До чинників, що впливають на змістовну насиченість, внутрішній поділ і динаміку розвитку етнокультурної системи регіону впливають: суспільно-спільнот людей; господарська спеціалізація території; рівень потреб населення у етнокультурних благах (об'єктах та засобах задоволення етнокультурних потреб); державна (місцева) політика у сфері культури й етнічних меншин; рівень впровадження інновацій; професійно-кваліфікаційний, освітній, творчий потенціал та рівень самоорганізації населення. Тому функціонально-компонентна структура етнокультурної системи – сукупність взаємопов'язаних суб'єктів етнокультурної діяльності (закладів, підприємств, установ, організацій, товариств, клубних формувань, окремих митців), що виробляють етнокультурні блага [3, с. 56].

Етнокультурний потенціал території може по-різному проявлятися на різних рівнях економіки. На макрорівні – етнокультурна спадщина є ресурсом самореалізації особистості як в повсякденному, так і суспільному житті. Етнокультурний потенціал населення реалізується в продукції і послугах, сприяє зростанню його конкурентоспроможності та збільшенні прибутку. На мезорівні етнокультурна спадщина здатна формувати унікальний вигляд території, що проявляється в специфіці економічної діяльності, в привабливості та конкурентоспроможності. Реалізація етнокультурного потенціалу дозволяє забезпечити комунікацію між активними суб'єктами місцевої громади, що сприяє формуванню спільних інтересів та цілей. На макрорівні етнокультурна спадщина підвищує конкурентоспроможність економіки країни через ресурс мультикультурності, беручи участь в побудові міжнародних зв'язків. Прикладом підтримки та розвитку етнічних груп на державному рівні може слугувати реалізація в регіоні державних цільових програм, проектів міжнародних фондів, спрямованих на підвищення витрат задля вирішення питань, пов'язаних з збереженням і розвитком етнічних груп, наданням більшої свободи для розвитку культурного своєрідності [4, с. 62].

Поліпшення міжнародних та міжрегіональних (економічних, культурних, інформаційних) зв'язків з народами, близькими за етнічними, культурними, релігійними ознаками сприяє збільшенню обсягу міжнародної торгівлі та іноземних інвестицій, формуванню толерантності та взаємоповаги у представників різних народів, використанню досвіду зі збереження етнокультурної спадщини, створенню сприятливого іміджу країни.

Еволюція етнічних культур в умовах зростання глобалізаційного тиску надетнічного культурного поля об'єктивно формує ситуацію «культурних бар'єрів». Ці бар'єри різного порядку (наприклад, взаємодії сучасних цивілізацій на глобальному рівні) і різного характеру залежно від зрілості і, відповідно, відкритості того чи іншого етносу. Можна припустити, аналізуючи сучасні міжнародні і внутрішні конфлікти, що чим більш зрілим і консолідованим є етнос, чим більш виражені в ньому етнонаціональні тенденції (самосвідомість, використання рідної мови на всіх рівнях, підтримка освіти і просвітництва тощо), тим «прозорішим» є його «культурний бар'єр», який зберігає традиційну культуру і відтворюється у дотриманні більшістю населення ритуалів і обрядовості, традиційних свят використанні ритуальної їжі і традиційного святкового вбрання та інших ознак своєї етнічної ідентифікації. Тому завдання збереження етнокультурного розмаїття людства є не менш актуальним, ніж збереження його біологічного розмаїття [6].

Таблиця 1.
Напрямки реалізації етнокультурного потенціалу регіону

Напрямки реалізації етнокультурного потенціалу	Результати реалізації етнокультурного потенціалу
Підтримка та розвиток етнічних груп	Реалізація в регіоні цільових програм, проектів, міжнародних фондів тощо, що спрямовані на збереження та розвиток культурної самобутності етносу.
Поліпшення міжнародних та міжрегіональних зв'язків з етнічно близькими народами	Збільшення обсягу міжнародної торгівлі, обсягу іноземних інвестицій, формування толерантності та взаємоповаги до представників різних народів тощо.
Розвиток туризму	Збільшення кількості туристів, зростання доходів від туризму, створення нових робочих місць, формування

	унікального диверсифікованого турпродукту тощо.
Формування або посилення регіональної ідентичності	Зміна міграційного балансу, зростання інвестицій тощо.
Збереження об'єктів матеріальної етнокультурної спадщини	Відновлення та збереження об'єктів матеріальної етнокультурної спадщини.
Розвиток інфраструктури, комунальних служб, транспортної системи регіону.	Покращення та модернізація інфраструктури, комунальних служб, транспортної системи, поліпшення зовнішнього естетичного вигляду території.

Особливості традиційної української культури, відбиваючись в мові, позначились на літературі вже починаючи з XVII ст., а особливо у XVIII ст., наприклад, це помітно у літописах Самовидця і Величка. Їх мова близька до розмовної, містить прислів'я, приказки, уривки пісень. Тоді ж своєрідних національних рис набули музична творчість і образотворче мистецтво. Так, на фресках і іконах зображуються часто сцени реального життя і побуту, навколишнє природне середовище. Навіть класичні стилі готичний, бароко, класицизм зазнали змін під впливом традиційної культури, на традиційному українському етнічному ґрунті. Знову ж це найпомітніше на прикладі церковної архітектури, де в церковних кам'яних будовах вплив техніки дерев'яного храмового будівництва, а самі храми «присадкуваті», з нерівними мурованими поверхнями, по-селянські затишні. Саме така культова архітектура стала ознакою етнічного ландшафту України.

Закарпатська область розташована на південно-західних схилах Українських Карпат та їх передгір'я, а також на північно-східній частині Середньодунайської низовини. Закарпаття має унікальне географічне розташування. Закарпатська область в Україні межує лише із Львівською (на відрізку 85 км) та Івано-Франківською (180 км) областями, та й то виключно по гірських хребтах. Водночас через Закарпаття проходить державний кордон України з чотирма країнами – Польщею (33 км), Словаччиною (98 км), Угорщиною (135 км) та Румунією (190 км). Кордон пролягає як по гірських хребтах, так і по рівнинній території, а на значному відрізку – по річці Тиса та її притоках [7].

Закарпаття віддавна було важливим місцем культурного перехрестя між

Сходом та Заходом. Тут зустрічались і змішувались різні народи та етнічні групи, з відмінними традиціями, звичаями та релігіями. З кінця XI ст. почалось поступове включення Закарпаття до складу Угорщини, після чого процес заселення краю набув вкрай складного характеру. На формування Закарпаття в окрему унікальну етнографічну зону впливав цілий комплекс факторів: природно-географічні, державно-політичні, релігійні, господарські, етнокультурні та етнодемографічні. Протягом історичного розвитку відбувалось постійне скорочення закарпатської етнографічної зони. Наприкінці XVIII – початку XIX ст. загальна площа Закарпаття становила 22,3 тис. км², включаючи у себе Марамороський, Угочанський, Березький і Ужанський комітати (загальною площею – 17,9 тис. км²) та близько 4,4 тис. км² українських етнічних територій Земплинського, Шаришського, Спишського та Абу-Торнянського комітатів. У результаті етнополітичних процесів територія Закарпаття на 1918-1938 рр. скоротилась до 15,6 тис. км².

На сьогодні загальна площа області становить 12,8 тис. км². На території області проживають представники понад 100 національностей. Найбільш чисельна група – українці (80,5 %), угорці (12,1 %), румуни (2,6 %), росіяни (2,5 %). Роми становлять 1,1 %, словаки 0,5 %, німці 0,3 %, білоруси 0,12 %, євреї 0,05 %, поляки 0,04 %. Закарпаття з одного боку характеризується етнографічною мозаїчністю українського населення (бойки, гуцули, лемки, волиняни та декілька етнографічних районів), з іншого боку – певною етнічною строкатістю населення (українці, румуни, угорці мешкають досить компактно на певній території, а словаки, німці, цигани, євреї та інші невеликі групи мешкають у селах та містах) [7].

У більшості районів області переважає *українське населення*. Кількість українців у Міжгірському, Воловецькому та Іршавському районах наближена до 99 %. У Великоберезнянському, Перечинському, Хустському та Свалявському районах – у межах 95 %-96 %. У Мукачівському, Рахівському, Тячівському – біля 84 %. У Виноградівському районі частка українців становить 71,4 %, в

Ужгородському – 58,4 %. Тільки в Берегівському районі українці становлять меншість – 18,8 %.

Культура українців Закарпаття є невід'ємною складовою частиною загальнонаціональної скарбниці українського народу. Своєрідність історичного, економічного, культурного розвитку, природно-географічні особливості, тісні контакти з іншими народами – все це характерно для українців Закарпаття. Важливу роль у формуванні етнографічних та локальних особливостей народної культури українців Закарпаття відіграло проникнення з півночі Карпат переселенців різних етнографічних груп – гуцулів, бойків, лемків. В Закарпатті ХІХ – початку ХХ ст. виділяють такі етнографічні групи українського населення: долиняни, лемки, бойки, гуцули.

Більшість території Закарпаття (9,75 тис. км²) та 200 км² української етнічної території в Румунії вздовж р. Тиси від м. Сигіт до м. Тячева населена українцями-долинянами. Вони проживають на рівнині, в передгір'ї, середньогір'ї та частково високогір'ї Закарпаття від р. Шопурки на сході до державного кордону із Словаччиною на заході. Північні кордони долинян проходять водорозділом Полонинського хребта від смт. Міжгір'я до села Яворник на Великоберезнянщині. На півдні вони межують з угорцями, що населяють окраїни Закарпаття, низовини вздовж кордону з Угорщиною. Дослідники вважають, що долиняни прийшли з південної України через Молдавію і Трансільванію, та являються нащадками семиградських слов'ян.

Етнографічний район закарпатських *бойків* займає весь Воловецький район; Міжгірський район (за винятком верхів'я р. Терєблі з центром в с. Колочава, Міжгір'ї і Вучковому в долині р. Ріки). Села Тихий, Гусний, Сухий, Ужок, Волосянка у верхів'ях р. Уж Великоберезнянського району можна тлумачити як бойківсько-лемківське пограниччя. Етнографічна група *українців-лемків* здавна населяла північні і південні схили Низьких Бескид між р. Саном і р. Ужем на сході та Попрадом і Дунаєм на заході [7].

У джерелах «лемки» зустрічається з ХVІ ст. У науковій літературі його

вперше вжив у 1834 р. О.Левицький, а потім у 1841 р. І.Вагилевич, у 1844 р. – П.Шафарик, у 1851 р. – В.Поль, а в 1860 р. з'явилась публікація О. Торонського «Русини-лемки». Етнографічний район закарпатських лемків займає села правого берега верхів'я р. Ужа (Верховина Бистра, Лубня, Загорб, Стужиця, Домашин, Княгиня, Стричава, Завосино) на Великоберезнянщині, а також села Новоселиця та Зарічево на Перечинщині. Територія близько 164 км². На формування мовних культурно-побутових відмінностей закарпатських лемків мали вплив як фізико-географічні умови, так і контакти з бойками, долинянами, поляками, словаками, угорцями.

Серед внутрішніх територіальних частин українського етносу особливе місце займають *гуцули*. Вони за рівнем внутрішньої інтеграції та самоідентифікації належать до таких спільнот, які в етнології називають субетносами. Субетноси – це внутрішні територіальні частини етносів, які вирізняються певною культурно-побутовою специфікою, самоназвою, протиставленням себе оточуючим на основі взаємної компліментарності, локальною і загальноетнічною самосвідомістю. На основі етнографічних та мовно-діалектних даних, за сучасним адміністративним поділом, Гуцульщина охоплює південні частини Надвірнянського, Косівського, та весь Верховинський район Івано-Франківської, південну частину Вижницького, Путильський район Чернівецької та Рахівський район Закарпатської областей. Площа закарпатської частини Гуцульщини у складі України становить 1,9 тис. км², повністю охоплює територію Рахівського району. До закарпатської частини Гуцульщини відносять понад 16 українських та ряд етнічно змішаних сіл долини річок Рускови, Вишови і лівобережжя р. Тиси. Найбільшими з сіл румунської частини Гуцульщини є Поляни, Кривий, Красна, Вишевська Долина, Бистрий Луг, Великий Бичків, Русково та інші. Заселення території Гуцульщини відбувалось в основному у XVI – XVIII ст., хоча окремі поселення виникали поблизу солеварних промислів ще у X – XIII ст., заселенню сприяли і багаті пасовища [7].

Угорці селились на Закарпатті ще з IX ст. Тоді шлях угорських племен, що

переселялись на свою нову батьківщину, сучасну Угорщину, лежав через Верецький перевал у Карпатах. Ще в ті далекі часи, угорці, які відстали від загального потоку переселенців, селилися на родючих землях долин річок Тиси та Латориці, в тих місцях де й зараз зосереджена більшість угорського населення Закарпаття. Однак, угорців у ті часи в цих місцях ще було небагато. В XI ст. Закарпаття було захоплене угорськими королями, переселення угорців проходило інтенсивніше. Особливо багато угорських сіл з'явилося у цих місцях в XIII ст., після спустошливого монголо-татарського нашествия. Значна кількість угорців проживає в містах (Ужгороді, Мукачеві, Берегові, Виноградіві, Хусті, Тячеві, Рахові) та в селищах міського типу (Солотвині, Баркасові, Кобилецькій Полянні).

Угорці Закарпаття для задоволення своїх культурних потреб та збереження власних традицій створили потужну мережу засобів масової інформації, культурних установ і закладів тощо. В області зареєстровано близько 20 періодичних видань угорською мовою. Виходять газети: «Карпатіігоссо», «Карпатоіло», «Карпат інфо»; періодичні видання: «Унгварівідекігірек», «Нодь Севлошвідекігірек», «Берегі Гірлап», «Берегсаз». Інші періодичні видання друкуються за підтримки угорських громадських організацій. У межах філії ПАТ НСТУ «Закарпатська регіональна дирекція» транслюються теле- і радіопередачі, працює редакція угорською мовою. У культурному житті Закарпаття важливу роль відіграє Закарпатський угорський національний театр ім. Дюли Ійеша (1994 р., м. Берегово). З цим закладом пов'язана театральна трупа «Фічері» під керівництвом Є. Віднянської, яка відіграє значну роль у вихованні молодого покоління. В області зареєстровано 11 громадських організацій угорської меншини з обласним статусом. Проте у суспільно-політичному житті громади вирізняються дві найбільших – це Демократична спілка угорців України (ДСУУ) і Товариство угорської культури Закарпаття (ТУКЗ). При цьому Спілка – єдине всеукраїнське об'єднання угорців з філіалами у більшості областей України [5].

Культурно-пропагандистські акції знайшли втілення у встановленні пам'ятних знаків, пам'ятників на честь історичних подій, відомих діячів угорської

культури. Угорська національна меншина Закарпаття має найбільший відсоток пам'ятників історії та культури серед національних меншин краю. Тільки із 1994 р. по 2000 р. на честь історичних подій і відомих діячів угорської культури було встановлено 45 пам'ятників, пам'ятних знаків та меморіальних дошок. На сучасному етапі їх більше 60. У м. Ужгород, наприклад, встановлено пам'ятник угорському поету Ш. Петефі, а у 2008 році на Верецькому перевалі було встановлено пам'ятний знак на честь 1100-річчя здобуття угорцями батьківщини, що, однак, було досить неоднозначно сприйняте громадськістю.

Румуни – самоназва «роминь». Найдавніші румунські села в Україні були засновані у XIII ст. вихідцями з Північно-Західної Валахії та Південної Трансильванії. В Закарпатті ж романомовне населення відоме з документів XIV ст. під назвою «волохів», а з XIX ст. – румунів. Тепер закарпатські румуни проживають у 9 населених пунктах Тячівського району – Солотвино, Діброва, Глибокий, Потік, Топчино, Подішор, Бескеу, Корбунешть, Малий Боуц та 4 селах Рахівського району – Біла Церква, Середнє Водяне, Плаюц, Добрик. Відзначаються також своїми традиціями [7].

З понад 30-ти тисяч **етнічних німців**, що розселилися майже всіма регіонами України з княжої доби і аж до початку XX століття, близько трьох тисяч мешкає в містах та селах Закарпаття. Саме тут найкраще збереглися традиції, локальні діалекти німецької мови та культура німецьких колоністів, нащадки яких у інших регіонах країни переважно асимілювалися. Перші згадки про поселення німців на Закарпатті з'явилися у другій половині XII століття. Тоді сюди із Нижньої Саксонії прибули ремісники, щоб відновити зруйновані після набігів половців села і міста та заснувати нові. Згодом, у XVIII ст., було кілька хвиль масового переселення німців до цього регіону. У 1711-му архієпископ Лотар Франц фон Шенборн отримав у володіння від імператора Карла VI Габсбурга маєтки й землі після поразки трансильванського князя Ференца II Ракоці у повстанні проти Габсбургів. Відтак, рід Шенборнів (з Баварії) почав направляти німецьких ремісників до спустошених гірських сіл, аби вони займалися

розбудовою та господарюванням на тих землях. Створені тоді німецькі поселення називалися колоніями. Землі Закарпаття ж територіально поділялися на домінії, до складу яких входили міста і села, що належали феодалам, церкві та державі. Пізніше домінію успадкували віденські графи Шенборни, які стали запрошувати німецьких колоністів з Верхньої Австрії. На відміну від баварців вони приділяли більше уваги сільському господарству, розведенню садів та виноградників. Друга хвиля переселення німців на Закарпаття пов'язана з австро-угорською імператрицею Марією-Терезією, яка запропонувала вигідні умови німецьким ремісникам: сім'ям надавали земельні ділянки за державний кошт та на роки звільняли їх від податків. За мету ставили розвиток соляної та лісозаготівельної промисловості на малозаселених територіях. Саме тоді німецькі колоністи реконструювали Мукачівський замок, побудували низку фабрик у Сваляві, Береговому, Грабівниці, Підгорянах та Мукачеві. Загалом на Закарпатті утворилося 13 німецьких сіл, зокрема Павшино, Шенборн, Нижній і Верхній Коропець, Чинадійово, Ключарки, Кучава, Синяк, Софіївка. Сьогодні німці Закарпаття, попри свою малочисельність, ведуть активну громадську діяльність, вчать мову та історію своїх предків, відзначають традиційні німецькі свята й організовують фестивалі. Етнічні німці Закарпаття зберігають свою культурну ідентичність через традиції, свята та звичаї [7].

Ромська етнічна меншина відрізняється від інших спільнот особливостями своєї життєдіяльності, етнокультурної мобілізації й етноменталітету. Соціальна інтеграція ромів у мовне середовище домінуючого населення створили специфічні умови їхнього етнорелігійного буття. Так, у Берегівському, Ужгородському та Виноградівському районах діють окремі реформатські громади ромів. Уже декілька років поспіль у місті Ужгород відбувається обласний фестиваль ромського народного мистецтва за ініціативи Закарпатського культурно-просвітнього товариства ромів «Романі Яг», Товариства музичної культури циган Закарпаття «Лаутарі» та сприяння відділу у справах національностей і департаменту культури Закарпатської облдержадміністрації.

Попит на етнічні тури територією регіону є досить високим як серед внутрішніх, так і серед іноземних туристів. Для того, щоб задовольнити даний попит необхідно вирішити низку проблем, серед яких: 1) нерозробленість нормативно-правової бази розвитку етнічного туризму, відсутність відповідної стратегічної документації; 2) маловідомість етнотуристичних ресурсів Карпатського регіону України як серед туристів, так і серед організаторів туристичної діяльності; 3) асиміляція більшості етнічних груп та уніфікація брендингу перспективних із точки зору розвитку етнотуризму територій; 4) відсутність єдиного підходу та державної підтримки в організації історико-краєзнавчої діяльності.

Багатовікова взаємодія та співжиття етнічних меншин та закарпатських українців проявлялася у різних сферах їх традиційної та побутової, духовної та матеріальної культури. В культурі кожної з етнічних груп місцевого населення завжди переважали й переважають її традиційні елементи етнічності, навіть незважаючи на певне взаємопроникнення різноетнічних господарських та побутових комплексів.

Досвід функціонування національно-культурних товариств етнічних спільнот Закарпаття свідчить про те, що на сучасному етапі розвитку Української держави ці об'єднання через організацію культурних заходів сприяють гармонізації етнонаціональних процесів, виробленню таких норм поведінки, які дозволяють не просто співіснувати, але й плідно, конструктивно взаємодіяти, поважати та розуміти культуру представників інших національностей. У Закарпатській області створені належні умови для задоволення культурних потреб, збереження і розвитку культурних традицій національних спільнот.

Список використаних джерел

1. Голод А. П. Етнічний туризм у Карпатському регіоні: структурні особливості та проблеми розвитку / А. П. Голод., О. М. Мисяк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 15, Частина 1. – С. 85–87.
2. Дутчак О. Теоретико-методологічні проблеми українського етнотуризму: історіографія / О. Дутчак // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Історія. – 2013. – Вип. 23-24. – С. 318–322.
3. Дністрянський М. С. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики: монографія. – Львів, 2006. – С. 254.
4. Етнографія України / за ред. С. А. Макарчука. – Львів: Світ, 2004. – 518 с.

5. Кобаль Й. В. Угорці в Україні // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін; Інститут історії України НАН України. – К.: Наукова думка, 2013. – Т. 10: Т - Я. – С. 200.
6. Кузьмук О. І. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності [Електронний ресурс] / О. І. Кузьмук. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/desember08/23.htm>.
7. Олашин А. Історія Закарпаття. – Мукачево: Вид-во «Карпатська вежа», 2009. – 300 с.
8. Петрик Н. А. Етнічний туризм: зміст, особливості та форми / Н. А. Петрик, Т. В. Олексійчук // Наукові записки Вінницького педуніверситету. Серія: Географія. – 2010. – Вип. 20. – С. 210–217.
9. Рожнова В. Проблеми та перспективи розвитку етнотуризму: зарубіжний та український досвід [Електронний ресурс] / В. Рожнова, Н. Терес // Етнічна історія народів Європи. – 2013. – Вип. 39. – С. 35–44. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eine_2013_39_8.pdf.
10. Червеняк К. Т. Етнонаціональний фактор як об'єкт наукового дослідження / К. Т. Червеняк // Держава і право: збірник наукових праць. Серія: Політичні науки. – К., 2016. – Вип. 73. – С. 73–80.

References

1. Holod, A. P., and Mysiak, O. M. 2015. "Etnichniy turyzm u Karpatskomu rehioni: strukturni osoblyvosti ta problemy rozvytku [Ethnic tourism in the Carpathian region: structural features and development problems]". *Scientific Bulletin of Kherson State University* 15, 1: 85–87.
2. Dutchak, O. 2013. "Teoretyko-metodolohichni problemy ukraïnskoho etnoturyzmu: istoriohrafia [Theoretical and methodological problems of Ukrainian ethnotourism: historiography]". *Bulletin of the Carpathian University. Series: History* 23-24: 318–322.
3. Dnistrianskyi, M. S. 2006. *Etnopolitychna heohrafia Ukrainy: problemy teorii, metodolohii, praktyky [Ethnopolitical geography of Ukraine: problems of theory, methodology, practice]*. Lviv.
4. Makarchuk, S. A., ed. 2004. *Etnohrafia Ukrainy [Ethnography of Ukraine]*. Lviv: World.
5. Kobal, Y. V. 2013. Uhortsy v Ukraini [Hungarians in Ukraine]. In *Encyclopedia of the history of Ukraine: in 10 vols. Vol. 10: T - Ya*, edited by V. A. Smoliiy, 200. Kyiv: Naukova dumka.
6. Kuzmuk, O. I. Kulturnyi turyzm yak instrument formuvannia natsionalnoi identychnosti [Cultural tourism as a tool for the formation of national identity]. <http://old.niss.gov.ua/Monitor/desember08/23.htm>.
7. Olashyn, A. 2009. *Istoriia Zakarpattia [History of Transcarpathia]*. Mukachevo: View of the "Carpathian Tower".
8. Petryk, N. A., and Oleksiichuk, T. V. 2010. "Etnichniy turyzm: zmist, osoblyvosti ta formy [Ethnic tourism: content, features and forms]". *Scientific notes of Vinnytsia Pedagogical University. Series: Geography* 20: 210–217.
9. Rozhnova, V., and Teres, N. 2013. "Problemy ta perspektyvy rozvytku etnoturyzmu: zarubizhnyi ta ukraïnskyi dosvid [Problems and prospects of the development of ethnotourism: foreign and Ukrainian experience]". *Ethnic history of the peoples of Europe* 39: 35–44. http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eine_2013_39_8.pdf.
10. Cherveniak, K. T. 2016. "Etnonatsionalnyi faktor yak ob'iekt naukovoho doslidzhennia [The ethno-national factor as an object of scientific research]". *State and law. Series: Political sciences* 73: 73–80.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>